

De bevrijders van mei 1945

Zelden zullen vreemdelingen zo welkom geweest zijn en zo spontaan en enthousiast ingehaald zijn als de geallieerde militairen in de meidagen van 1945. Tweede aflevering van de serie 'Vorstelijk onthaal' over memorabele in- en doortochten in stad en provincie.

Op het Utrechts Archief ligt een schriftje van de 12-jarige Annigje van Leeuwen, die in mei 1945 bij de Biltstraat handtekeningen verzamelde van de bevrijders. Op de bladzijden met een indeling naar land van herkomst vinden we tientallen handtekeningen zoals van D. Kidman uit Sheffield en K.K. Perry uit Toronto. Annigje was niet de enige handtekeningenjager; de geallieerde militairen werden soms letterlijk belaagd door de enthousiaste menigte. Nederland viert op 5 mei Bevrijdingsdag, maar destijds zullen velen het moment dat de geallieerde militairen binnentrokken als de daadwerkelijke bevrijdingsdag ervaren hebben. In vele gemeenten in West-Nederland was

dat maandag 7 mei, maar voor Houten en Veenendaal geldt 9 mei als bevrijdingsdag, terwijl die voor Polsbroek al op 4 mei was aangebroken.¹

Verwarring en frustratie

Het weekend van 5 en 6 mei was er één van hooggespannen verwachtingen, uitbundige blijdschap, afgewisseld met verwarring en frustratie. Hoewel al op vrijdagavond 4 mei het bericht zich razendsnel verspreidde dat Duitsland gecapituleerd had, liep de bezetter de volgende dag nog gewapend rond op straat. De burgemeester van Montfoort kreeg op zaterdagochtend 5 mei van de daar gelegerde SS-troepen te horen 'dat het gerucht onjuist was en door de

Intocht van de Polar Bears (zie logo rechtsonder op de bumper van het legervoertuig) in de 2e Dorpsstraat in Zeist, 7 mei 1945.

□ FOTOGRAAF ONBEKEND | GEMEENTEARCHIEF ZEIST

vijanden van Duitsland was verspreid om verwarring te stichten'. Ook in Loenen werd de bevolking 'door de Duitse Weermacht onder zware bedreiging opgeroepen graafwerk te verrichten'. Maar op de avond van de 5e mei deelde Koningin Wilhelmina over de radio het volk mee dat we 'eindelijk [...] weer baas op eigen erf en in eigen haard [zijn]'. Als bevelhebber van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) riep prins Bernhard op om niets zonder officiële oproep te ondernemen. Niet alle BS'ers hadden die boodschap gehoord of willen horen en op verschillende plaatsen vonden schietincidenten met Duitsers plaats. Zo ook in Westbroek, waar 'zich in de loop van de voormiddag [5 mei] tusschen B.S. en Duitse strijdkrachten een gevecht ontwikkelde, welk gevecht ten nadele van de B.S. werd beslist, nadat van Duitse zijde versterkingen waren aangevoerd met pantserwagens'.

Vorstelijk onthaal

2

Polar Bears

Het 1e Canadese Leger wachtte ondertussen ter hoogte van Apeldoorn op het bevel op te trekken. Op 6 mei kregen de Duitsers nog gelegenheid een aantal praktische zaken rond de capitulatie te regelen. Toch werden dat weekend her en der al geallieerden gesignaleerd. Op 5 mei reden geüniformeerde leden van het Rode Kruis - volgens de ene bron Britse, volgens de andere Canadese officieren - rond het middaguur op motorfietsen via Bilthoven de stad Utrecht binnen en stopten bij het Stads- en Academisch Ziekenhuis. Ze werden uitbundig toegejuicht door de massaal toegestroomde, in oranje uitgedoste bevolking. De echte opmars van het geallieerde leger begon vroeg in de ochtend van de 7e mei. De 49e Infanteriedivisie, de befaamde 'Polar Bears', ging onder bevel van generaal Rawlins als eerste op weg samen met de 146e Infanteriebrigade, samengesteld uit het 4th Battalion Lincolnshire Regiment, de 1/4 King's Own Light Infantry, het Hallamshire Battalion York & Lancashire Regiment en het 89e Light Anti Aircraft regiment Royal Artillery. Hoewel onderdeel van het 1e Canadese Leger, was de 49e Infanteriedivisie, evenals de 146e Infanteriebrigade in hoofdzaak Engels. Een enkel ondersteunend Canadees eskader trok ook met de troepen mee.

Juichende menigten

Eerst ging er een verkenningseenheid op weg van Amersfoort via Utrecht en Hilversum naar Amsterdam en wat later volgden een steeds toenemende stroom van geallieerde soldaten op motoren, tanks, legerwagens en te voet. Langs de invalswegen hadden zich duizenden mensen verzameld van wie velen dolenthousiast op de geallieerde voertuigen klommen. De beel-

Geallieerde motorrijder deelt handtekeningen uit aan enthousiaste Utrechters, zuidzijde Neude, 7 mei 1945.

□ FOTO F.F. VAN DER WERF | HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

den daarvan, vastgelegd op talloze foto's, staan sindsdien in het nationale geheugen gegrift als hét beeld van de bevrijding. Doorn was één haag van wuivende en applaudisserende mensen. Omstreeks kwart voor tien werd Driebergen gepasseerd: 'op een gegeven moment zagen we twee motorordonnansen vanuit de richting Doorn komen [...] het waren Canadese militairen, zwaar bewapend. Een tijdje was er niets te zien. Ineens kwamen de eerste kleine pantservoertuigen opdagen.' In Zeist zouden mensen bovenop een tramwagen hebben gedanst. Rond tien uur bereikte de verkenningseenheid Utrecht en trok de binnenstad in via de Voorstraat en over de 'rondweg': de Prins Hendriklaan en de Laan van Minsweerd. 'Iedereen bedelt om handtekeningen'. De voertuigen liepen steeds vast in de juichende menigte en

motorrijder over de Emmastraat, die maar steeds vaart moest minderen om onder de steeds dichterbij elkaar toekomende armen en vlaggetjes door te rijden, totdat hij tenslotte in de menigte is vastgelopen [...] de arme kerel midden op de weg op een denderende motor, bijna platgedrukt door een uitbundige menigte, moet handtekeningen zetten.'

Den Dolder, Veenendaal en Loenen

De triomferende soldaten deden niet alle gemeenten aan. In die plaatsen deelde de bevolking veelal in de vreugde op een centrale plaats waar

Geallieerde militair tussen het publiek op het Janskerkhof, 7 mei 1945.

□ FOTOGRAAF ONBEKEND | HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

toespraken gehouden werden en het Wilhelmus klonk. Zo ook in Den Dolder waar bij het station op 7 mei 's middags een vertegenwoordiger van het spoorwegpersoneel hen bedankte voor de steun tijdens de spoorwegstaking, terwijl een andere spreker de gevallen herdacht. Vervolgens werd het volkslied gezongen.²

Het kon ook geheel anders verlopen. In Veenendaal had zich een deel van de Duitse Landstorm verschanst die weigerde te vertrekken. Pas op 9 mei trok het 55e Anti-Tank Regiment van majoor Lockett de stad binnen en werden de Duitsers verzameld en geïnterneerd in de legerplaats de Harskamp. Veenendaal berichtte dan ook later dat zij zich pas op 9 mei daadwerkelijk bevrijd wist. En Loenen wist het achteraf niet goed: 'De eerste geallieerde auto's passeerden maandagochtend 7 mei de gemeente [...] de volgende dagen nam het geallieerde verkeer in steeds hogere mate toe [...] de laatste Duitse militairen verlieten op 10 mei de gemeente. [...] Daar tot op heden geen geallieerde deputatie zich ten gemeentehuis officieel heeft gevoegd, is bezwaarlijk een bepaalde dag als dag der bevrijding aan te merken.'

Een zomer vol feesten

De feestelijkheden hielden na de doortocht van de geallieerden niet op. In Utrecht werden diezelfde dag nog zo'n 3.000 geallieerden onderge-

feesten zoals de verjaardagen van prins Bernard en koningin Wilhelmina. Dat vieren gebeurde natuurlijk met de bevrijders, van wie de al te vrije omgang met het vrouwelijk deel van de bevolking al snel ook tot ongenoegen leidde. Maar een groot aantal feesten zal gevierd zijn met familie, vrienden en burens. Op Het Utrechts Archief ligt een map vol aanvragen van buurtcomités, bewonersverenigingen en straatbewoners voor het maken van muziek, het afzetten van een stuk straat en het verkrijgen van stroom om lekkernijen en koekjes te kunnen maken. Het buurtcomité Nicolaasweg waagde het zelfs om de autoriteiten om bier te vragen, wat hen blijkens het in potlood bijgeschreven 'neen' waarschijnlijk niet gelukt is. Het fanfarecorps Juliana vroeg toestemming om op 2 juni te musiceren vanwege 'de thuiskomst in onze straat van een lid van het Marinepersoneel en verschillende mensen uit Duitsland en concentratiekampen'. Want voor velen gold dat de feestvreugde pas compleet was met de terugkeer van een geliefde.

bracht en dansten 's avonds burgers en soldaten op het Veemarkterrein aan de Croeselaan op de klanken van onder andere de band van het 4th Battalion Lincolnshire Regiment. De maanden daarna werden nog vele gelegenheden aangegrepen om te

Noten

- 1 In 1947 hield het Ministerie van Oorlog een enquête onder de gemeenten met onder andere de vraag welke datum bepaald was als datum van bevrijding. De genoemde data verschilden in de provincie Utrecht van 20 april (Bunschoten) tot 11 mei (Leersum). De meest genoemde datum is echter 7 mei. HUA, inv.nr. 1136 - 504. Militair Gezag provincie Utrecht. Met dank aan Pierre Rhoen.
- 2 Bron: Pierre Rhoen

Bronnen

Het Utrechts Archief, inv.nr. 1136. *Inventaris van de archieven van het militair gezag in de provincie Utrecht: provinciale militaire commissaris 1945-1946 (1948) en de militaire commissarissen van de districten Utrecht-centrum (Utrecht), Utrecht-oost (Amersfoort) en Utrecht-west Oudenrijn/Haarzuilens) 1945;* 368: verzoeken om vergunningen tot het houden van straatfeesten, optochten enz.; 504: opgaven van de bevrijdingsdata van de verschillende gemeente door de burgemeesters van die gemeente, 1945.

Het Utrechts Archief, inv.nr. 1111-2. *Verzameling losse aanwinsten van Het Utrechts Archief: individuele stukken;* 167 Lijsten van namen en handtekeningen van geallieerde soldaten, aangelegd door Jannigje van Leeuwen tijdens de Bevrijding te Utrecht, [1945]

Es, Henk J. van, 'De bevrijding in 1945 in Breukelen waar op 9 mei een onderdeel van het geallieerde leger begroet werd', *Tijdschrift Historische Kring Breukelen* 15 (2000) nr. 2.

Jonge, Ido de, *Utrecht - mei 1945. Dagen van bevrijding* (Utrecht 2004).

Marlet, George, 'De Bevrijding 7 mei 1945. Beknopte impressie van de bevrijding van Driebergen-Rijsenburg op maandag 7 mei 1945', *Vroeger en nu* 2 (2000) nr. 2.

Miert, Jan van (red.), *Een gewone stad in een bijzondere tijd. Utrecht 1940-1945* (Utrecht 1995).

Pelkwijk, G.A.W. ter, *De bevrijding van Utrecht: de toestand voor de bevrijding, het verzet, voorbereidende maatregelen: verslag van het gebeurde in mei 1945* (Utrecht 1946).

Veldheer, Peter A., *Dáár komen de Canadezen. De zegevierende opmars van het 1ste Canadese Legerkorps over de Veluwe naar West-Nederland*. (Arnhem 1982).